

Antiutopie v první polovině 20. století

Tereza Dědinová

Nejdůležitější jest, aby nikdo nikdy nebyl nepodroben nadvládě, ani muž ani žena, a aby ničí duše nebyla trvale zvyklá, ani při vážném jednání ani při hrách, aby člověk něco dělal samostatně sám o sobě, nýbrž aby i ve válce i v míru ustavičně hleděl na nadřízeného, poslouchal ho a tak žil, dávaje se od něho i v nejmenších podrobnostech řídit, jako je na příklad stát, kdykoli se to přikazuje, jít, cvičit, mýt se, jíst... jedním slovem je třeba zvykáním naučit duši, aby nepomýšlela, ba aby vůbec nebyla schopna dělat něco odloučeně od ostatních...

Jednotnost - Společnost nad jedincem

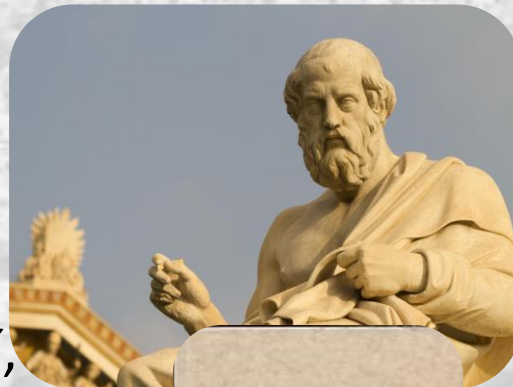
Kolektivně – prožívat společně dobré i zlé

Spravedlivá společnost a její strážci

Společenské **třídy** - filozofové, strážci, pracující, podle přirozenosti

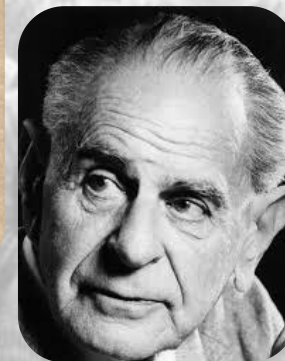
Omezení soukromého vlastnictví, pohybu...

Eugenika – sexuální styk jen mezi nejsilnějšími představiteli tříd strážců, obcí určené pěstounky. Postižené usmrtit. Ženy neustále rodit mezi 20-40 let. Vzdělání podle tříd – být užiteční obci

Ú
s
t
a
v
a

Ideální **Zákony** pro nově vznikající obec.
Všechno společné.
Zákony ošetřující většinu aspektů života

Plótinos - Platonopolis

Karl Popper - Otevřená společnost a její nepřátelé

Individualismus X Král-filozof – pozdvižen nad prostě lidi

Utopie

Eutopie – dobré místo
Žádoucí a nedosažitelné

- (z řec. ου τόπος ú-topos, žádné místo, „nikde“)
- Platón: Zákony, Ústava **Atlantida (Timaios a Kritias)**
- Apokalypsa – očekávání Nového Jeruzaléma, sv. Augustin: Boží obec (kol. 420 n.l.)
- 1516 Thomas More: O nejlepšímu stavu obce a o ostrově Utopie
- 1623 Tommaso Campanella: O slunečním státě
- 1627 Francis Bacon: Nová Atlantis
- 1784 Michail Ščerbatov – Cesta do země Ofiru
- **Renesance** – obrat ke skutečnosti tohoto světa, poznání, rozvoj vědy, racionality, zámořské cesty → **ostrov** (jiný časoprostor, ne VÝMYSL)
- Od napětí mezi aktuálním a duchovním světem k napětí mezi poznaným a nepoznaným
- Napětí fiktivního a reálného X oslabené exponování nadpřirozena
- Filozofie a umění, **kritika soudobé společnosti**, úsilí o platnost vědeckého poznání. **Fantastické přebírá, hyperbolizuje a zevšeobecňuje jevy aktuálního světa.**

L'An 2440, rêve s'il en fut jamais

Louis-Sébastien Mercier

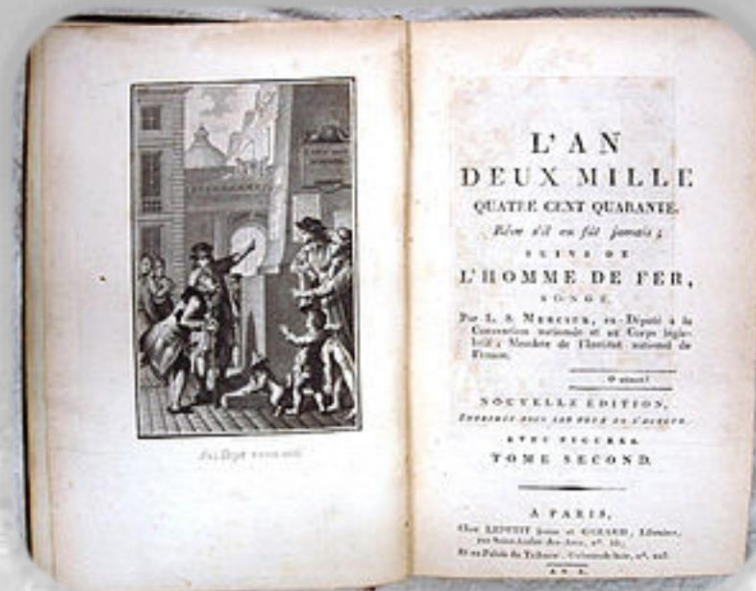
Memoirs of the Year Two Thousand Five Hundred

1770 – extrémně populární,

překlad do aj a nj, 25 vydání

Bez mnichů a prostitutek, žebráků, cukrářů... ani káva ani čaj

Neužitečná a nemorální literatura zničena

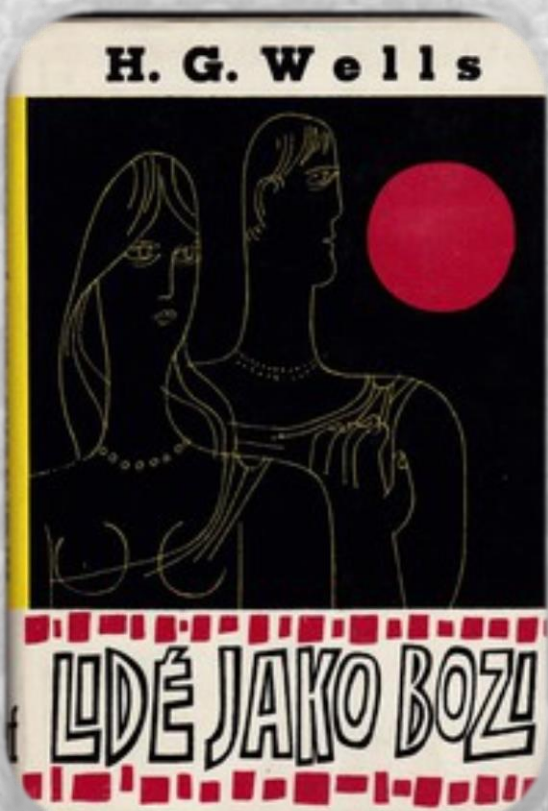

Paralelní vesmír, 3000 let po zmateném věku

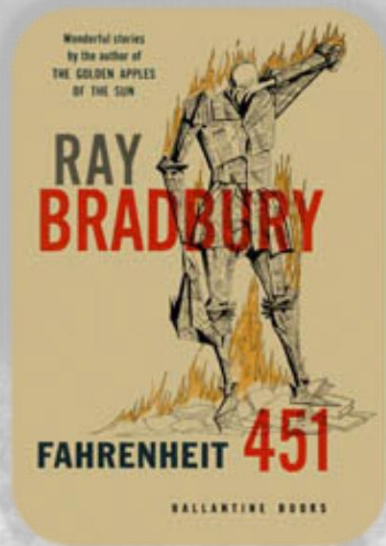
"Our education is our government."

„V Utopii nemají ani parlament, ani politiku, ani soukromé bohatství, ani obchodní konkurenci, ani policii nebo vězení, žádné duševně nemocné, žádné méněcenné nebo mrzáky, a nemají nic takového proto, že mají jenom takové školy a učitele, jací mají být.“

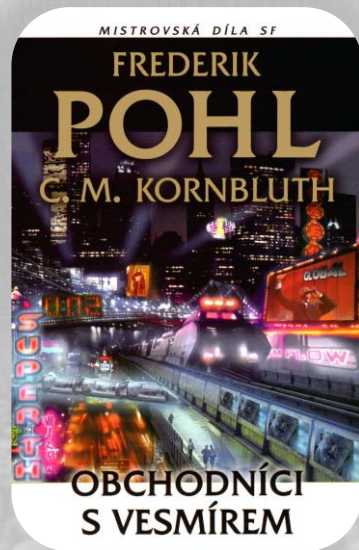
5 principů svobody: soukromí, svoboda pohybu, neomezené znalosti, pravdivost, svoboda slova

1923

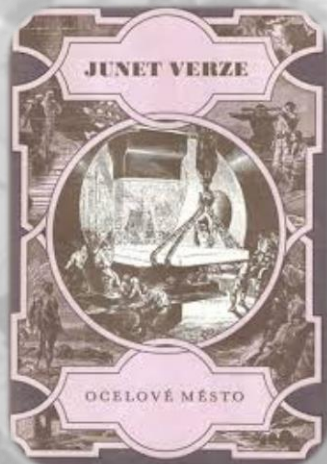

1951, 53

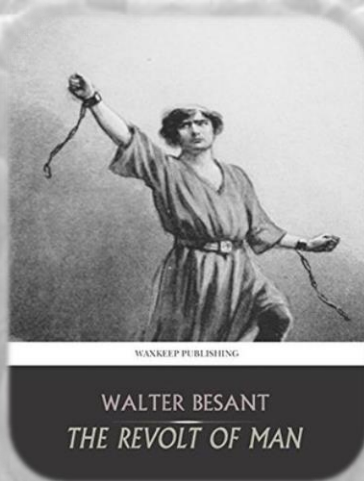

1952

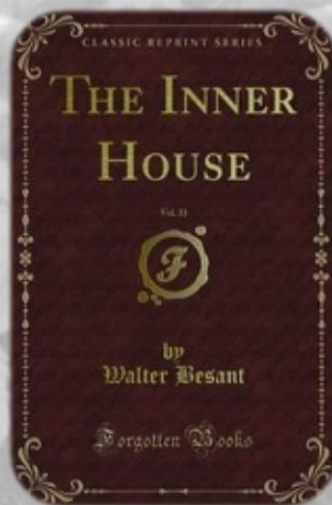
1879

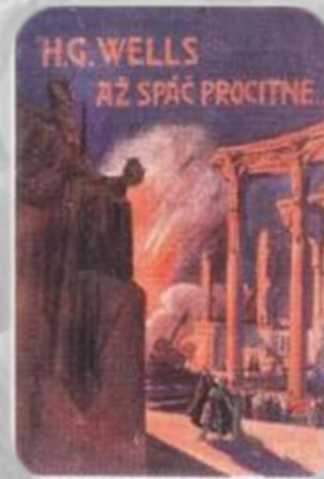
1882

1888

1899

Uniformita

Jednotnost

Kolektivnost

- Institucionalizovaný život bez nároku na osobnost, na soukromí
- Člověk jako číslo **KONFLIKT** touha po prožití vlastního příběhu

Válka je mír
Svoboda je otroctví
Nevědomost je síla

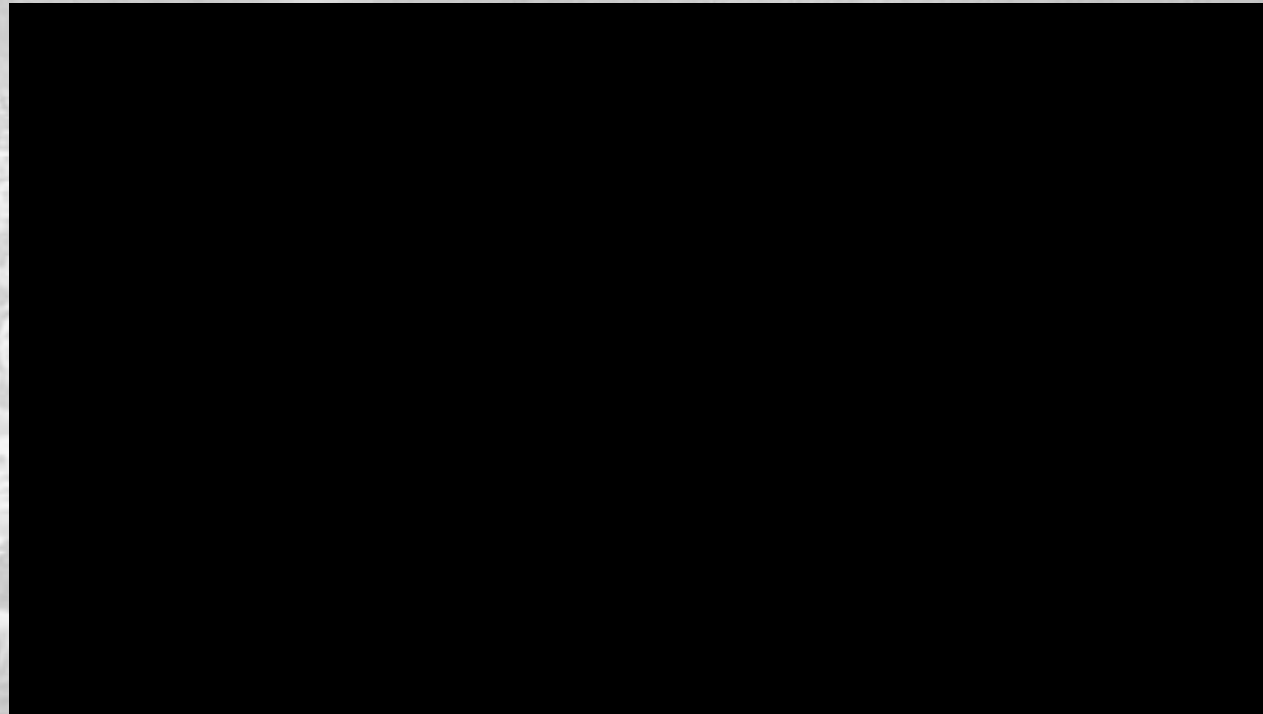
1984

1949

Zfilmováno 1954, 56, 84

Brazil (Terry Gilliam)

Equilibrium

- Daniela Hodrová: „V románech s kolektivní postavou, tj. s postavou „bez příběhu“ či s neosobním příběhem diktovaným ideologií, spočívá vzpoura postavy právě v útěku k vlastnímu příběhu, v pokusu jej realizovat [...].“

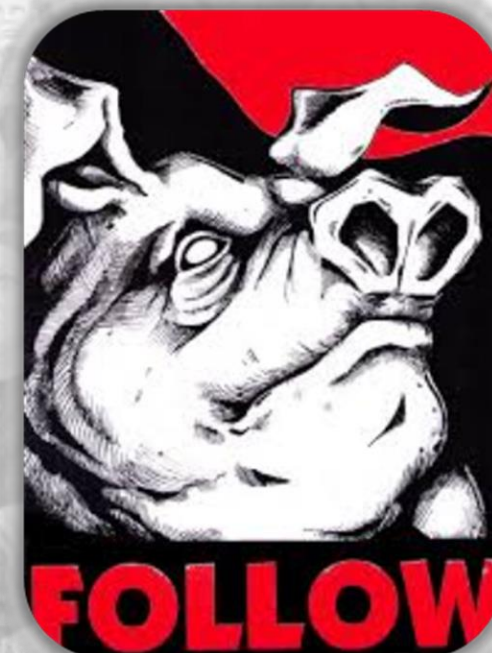
Vzpouora

Čin

Naděje

Neúspěch

- **Doublethink**
- Rozporné informace si neodporují
- **Newspeak**
- Nemožnost vyjádřit ideologicky
- závadné názory, zužování slovní zásoby
- **Vaporizace**
- Vapor – pára - vymazání
- **Ideozločin**
- Myšlenkový zločin, zločin proti Straně
- **Udržovací válka**
- Udržuje společnost v ideálním stavu
- 4 nohy dobré, 2 nohy špatné
- 4 nohy dobré, 2 lepší
- Všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější

Jevgenij Ivanovič Zamjatin – *My*

1884 – 1937

1921, česky 1927

Příběh inženýra D-503

Jednotný stát – nejvyšší činitel Dobrotitel

Prosklené domy, nalinkovaný život,
povolenky pro sex ve vyhrazených hodinách,
předepsaných 50 kousnutí u každého sousta.

Triumfující člověk davový

Operace mozku odstraňující představivost

Entropie

X

Energie

automaticčnost, strojovost

dehumanizace, pasivita

poslušnost, sterilita

tvořivost

svobodomyslnost

hledání alternativ

Jakub Jarina: Převychovat člověka: role
lidské přirozenosti v negativních utopiích

<https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/136769>

Za 120 dní skončí stavba INTEGRÁLU

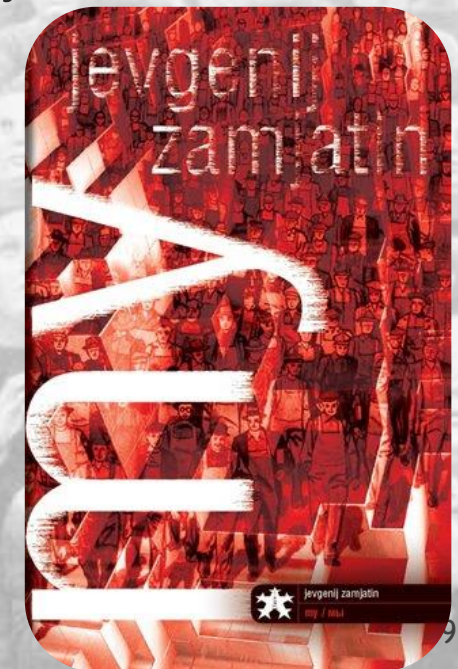
Blíží se veliká historická chvíle, kdy se první INTEGRÁL vznese do kosmického prostoru. Před tisíciletím podřídili vaši hrdinní předkové moci Jednotného státu celou zeměkouli. Na vás je dosáhnout ještě slavnějšího vítězství: **zintegrovat skleněným, elektrickým, ohňodechým INTEGRÁLEM nekonečnou rovnici vesmíru. Na vás je vložit blahodárné jádro rozumu na nevědomé bytosti sídlící na jiných planetách – snad ještě v divošském stavu svobody.** Nepochopí-li, že jim přinášíme matematicky neomylné štěstí, jsme povinni jim je vnutit. Ale dříve než zbraně vyzkoušíme slovo.

Jménem Dobroditele oznamuje se všem číslům Jednotného státu:

Každý, komu nechybějí vlohy, je zavázán sepsat traktáty, tendenční poezii, manifesty, ódy nebo jiná díla o kráse a vznešenosti Jednotného státu.

To bude první náklad, který ponese INTEGRÁL. Ať žije Jednotný stát, ať žijí čísla, ať žije Dobroditel!

Já, D-503, Hlavní konstruktér Integrálu, jsem jen jedním z matematiků Jednotného státu. Mé pero navyklé číslicím není schopno vytvořit hudbu asonancí a rýmů. **Pokusím se pouze zaznamenat to, co vidím, co si myslím – přesněji, co si myslíme MY (ba právě – MY, a toto MY nechť stojí v titulu mých záznamů).** Ale bude to derivát našeho života, matematicky dokonalého života Jednotného státu, a co jiného by tedy mohlo vzniknout než veliká báseň? Vznikne sama od sebe, mimo moji vůli – věřím tomu a vím to.

Aldouse Leonard Huxley **Konec civilizace aneb báječný nový svět**

* (1894 – 1963) **1932**, česky 1932, 1970

* Pacifista a humanista, intelektuál, filozofický mysticismus, zkušenost s it. fašizmem

Londýn 2054

odpověď na utopická díla H. G. Wellse: Lidé jako bozi (1923)

Ó Forde!

X ušlechtilý divoch

- Predestinace v zárodečném stádiu
- Náboženstvím je zvyšování spotřeby
- Náplň života – práce a plytká zábava, sex jako sport,
- soma jako uvolnění
- Nedospělá populace – až do 60. let, kdy umírají

„Když včas půlku gramu sníš, devět dalších ušetříš,“ pravila Lenina, předvádějíc kapku ze zářného pokladu hypnopedických moudrostí.

Bernard netrpělivě odstrčil nabízený pohárek.

„Nemusíš se hned rozčilovat,“ uklidňovala ho. „Nezapomeň, jeden kubík stačí, když tě můra tlačí.“

„Pro Forda, buď zticha!“ vykřikl.

„Lenina pokrčila rameny. „jeden gram vzít – lépe než klít,“ uzavřela důstojně a snědla zmrzlinu sama.

„(...) Poslyšte Lenino, i v Malpaisu se lidé žení.“

„Cože se lidé?“ Do jejího hlasu se opět počala vkládat podrážděnost.

O čem to jen mluví?

„Navždy. Slibují, že budou spolu žít navždy.“

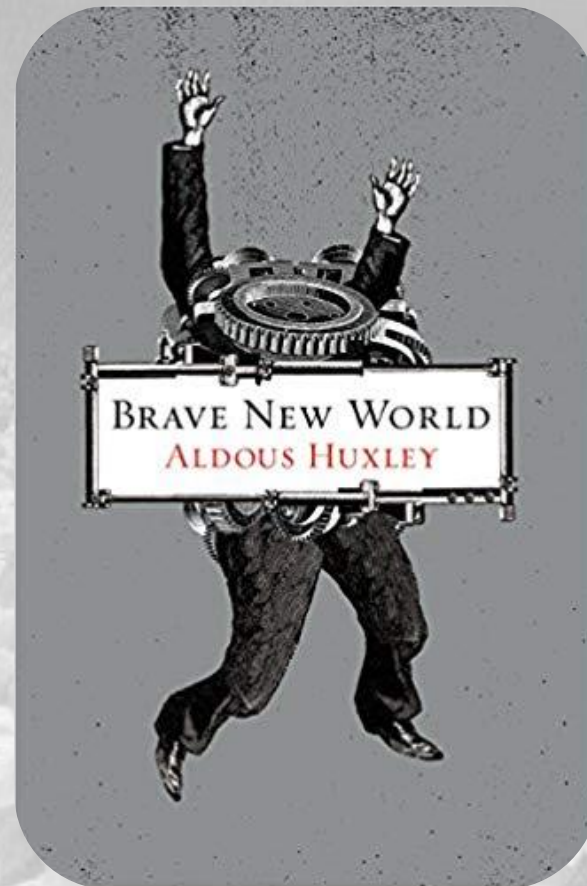
„To je ale hrozný nápad!“ Lenina byla upřímně pohoršena.

„Přežití jest odměnou krásy a duch se obnovuje rychleji, než krev se rozkládá.“

„Cože?“

„A Shakespeare ještě říká: ‚Leč odejmeš-li její dívčí pás, než svatý obřad řádně posvětit váš řádný sňatek...‘“

„Pro Forda, Johna, mluv přece rozumně. Vůbec nic z toho nechápu (...).“

Franz Kafka

- *Proměna*
- *Proces*
- *Zámek*
- *Amerika*

- 1883-1924, posmrtná vydání - nj
- „Když se Řehoř Samsa jednou ráno probudil z nepokojných snů, shledal, že se v posteli proměnil v jakýsi nestvůrný hmyz.“
- „Pojďte se podívat, ono to chcíplo; leží to tam dočista chcíplé!“
- (Stanley Corngold: The Commentators' Despair: The Interpretation of Kafka's "Metamorphosis, 1973)

Johanna Sinisalo: Weird and proud of it (2011)

Pokud si spisovatel přeje prozkoumat problémy jinakosti, toho, co to znamená být outsiderem, může se rozhodnout napsat příběh, který věrně zobrazí každodenní zkušenost. Když však ten spisovatel osvětlí stejný příběh z úhlopříčného úhlu, jako to udělal Franz Kafka, napíše příběh, ve kterém se člověk změní v obrovského švába. Příběh sociálního vyloučení, jinakosti, nepřizpůsobivosti, nedostatku přijetí a sebeúcty bude strhující a šokující úplně jiným způsobem. Příběh zkoumá otázku toho, jak nás ostatní posuzují, z toho nejextrémnějšího úhlu: kdo by mohl milovat obrovský hmyz? Je těžké nacpat příběh Kafky do nějaké konkrétní žánrové škatulky: fantastika, surrealismus nebo prostě horor? Ale vlastně na tom nezáleží.

Jiří Haussmann

Básník Haussmann, mlád jak kotě,
umřel tady na soucotě.

(1898 – 1923)

Epigramy – havlíčkovská tradice politické satiry – kritika raného kapitalismu, pravicové politiky, monarchie, mocichtivosti...

„Interpretace“ manifestu **Mým národům**

„Bylo vždy mým nejrůcnějším přáním, viděti milovanou moji zemi ozářenou sluncem věčného míru, a proto jsem se úzkostlivě varoval každé příležitosti, která by mohla klidný její vývoj porušiti a ve svých důsledcích snad i válku vyvolati...“

Velkovýroba ctnosti (1922)

Matador Chryzopras a Vampyr Argyropras

Závody v lidumilství

„SF“ prvek – ctnost jako elektřině podobná substance

Z lidských mozků – opačný náboj (Leydenské lahve)

Satira
Alegorie

Jan Weiss

(1892 – 1972)

Realistická i fantastická tvorba

Barák smrti (1922): *Poselství z hvězd (Apoštol)* – nesnesitelný svět

→ horečnaté vidiny jako naděje

Dům o 1000 otcích (1929) – *Horečka*

Prolínání snu a skutečnosti – surrealismus, tyfus

Tíživost, černý humor

Metafora a alegorie, Antiutopický svět – diktátor, odraz chaosu a zasažení válkou, kapitalismus (levicový autor)

Studie společnosti i podvědomí jedince – hledání ztracené identity, paměti, neviditelnost, iniciační román

Zrcadlo, které se opožďuje (1927) - povídky, rozštěpení osobnosti

Pokládán za jednoho ze zakladatelů české science fiction

ALEGORIE, SEN, ROZDVOJENÍ OSOBNOSTI, HALUCINACE

Sen? Skutečnost?

Dystopie, antiutopie, negutopie

Fiktivní společnost, která se vyvinula špatným směrem

filozofická a umělecká odpověď na utopické představy o možném dokonalém uspořádání společnosti.

Zlatý věk

dvacáté století, ve kterém se na mnoha místech světa dostávají k moci vizionáři s jasnými představami o tom, jak by měl svět vypadat.

Zásadní inspirace – **stalinský režim** v Sovětském svazu

Ústřední rysy

Alegoričnost – Julij Kagarlickij „*Ani Huxleyho Konec civilizace, ani Vonnegutovo Mechanické piano nebo Kolíbka, ani 451 stupňů Fahrenheita od Raye Bradburyho nebyly napsány pouze o tom, co se může stát. Jsou to knihy o tom, co je.*“

Modelový časoprostor – vykreslen pouhý fragment světa, kde se příběh odehrává – město, ostrov, stát – zbytek neurčitý, nejasný

Mizivé povědomí o minulosti, o zbytku světa

Charakteristická témata

Politika – totalitní společnost, třída privilegovaných **x** většina žije v nedostatku a nedůstojných podmínkách

Antiutopie komunistického vzoru **x** kapitalistického – volný trh a výroba nade vše

Ekonomika – často řízená státem – plánování, bující černý trh s nedostatkovým zbožím

Sociální stratifikace – vyšší a nižší třída

Rodina – rozbití rodiny, institucionalizovaná „úlová“ výchova

Sexualita – odemočnění – přidělení partneri **x** nevázanost, zábava

Náboženství – role utlačovatele i utlačovaného

Násilí, válka – uměle vyvolávaná nenávisť vůči třídě lidí, jinému státu, válka jako zdůvodnění represí

Příroda, životní prostředí – podřízená vrstva odtržena od kontaktu s přírodou, zničené životní prostředí, vše podřízeno výrobě

x „zelené antiutopie“ (Russel Hoban – *Riddley Walker*)

"With great ignorance comes great confidence."